

שמעתא עמיקתא

גליון תר"פ | פרשת יתרו | תשפ"ו | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם בשעת אזעקה מחויב לתת לחברו להכנס לממ"ד שבביתו

א. חובה להציל חברו מסכנה. ב. להסתכן ע"מ להציל חברו. ג. לסכן אחד מאבריו ע"מ להציל חברו. ד. לסבול צער ע"מ להציל את חברו.

ה. עוד בענין לסבול צער להציל חברו / לסבול עינויים. ו. לסבול צער כשסכנת חבירו רחוקה. ז. לסבול צער כשסכנת חבירו רחוקה. ח. חבירו פשע

א. חובה להציל חברו מסכנה

איתא ב**סנהדרין** (עג.) תניא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באים עליו שהוא חייב להצילו, ת"ל (ויקרא י"ט ט"ז) לא תעמוד על דם רעך, ע"כ. וכן פסקו ה**רמב"ם** (רוצח פ"א הי"ד) ו**התשו"ע** (ח"מ ס"י תכז). ועי' **בתשב"ץ** (ח"ג ס"י לו ד"ה וגם) שכתב לענין לחלל שבת ע"מ להציל את הנפש, דהאי מצוה דפקו"ע על כל ישראל רמיא משום וחי בהם ומשום לא תעמוד על דם רעך. וכן הוא ב**בבבש**, (ס"י שבת אות ב) ו**במ"ב** (ס"י שבת ס"יק ד וס"ק ה).

ויעניין **בגמ'** שם דיש חיוב לטרוח בגופו או להשכיר אחרים ולהוציא ממונו ע"מ להציל חברו (אם יש צורך בכך). וכן פסק **בשו"ע** (שם). ועי' **ברא"ש** (סנהדרין פ"ח ס"י ב) ו**בטור** (שם) כתבו שאם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לחבירו. וכן פסק ה**סמ"ע** (ס"ק א) ותמה אמאי השמיטו המחבר והרמ"א.

ויוע"י **בזרע אמת** (ח"ב ס"י נא הובא בדרכי"ת ס"י קנז ס"ק נז) שכתב דנר' דכל הון ביתו מחויב לתת שלא לעבור על לאו דלא תעמוד על דם רעך, דקיי"ל דאם יכול להציל בכל מה שיש לו חייב ליתן ולא יעבור על ל"ת. ו**האג"מ** (ח"א יו"ד ס"י רכג ד"ה והא דמפרש) כת' שלהציל מקרא דלא תעמוד מחוייב להציל בכל ממונו שרק ע"ז צריך הקרא, דאם באגוריו הוא רק עד חומש מנכסיו אי"צ קרא דמ"ש מצדקה שחייב עד חומש, דהא דנפטר אף בפרוטה הוא בעיר שיש עוד אנשים, אבל במדבר שרק הוא בעצמו יש שם וצריך להאכיל לעני ודאי מחוייב ליתן להעני בעצמו כל הצריך לו עד חומש מנכסיו ככל המצות כיון שעתה היא מצוה שמוטלת רק עליו, ע"כ.

אולם ה**מהרש"ם** (ח"ה ס"י נד) כת' דלעבור בשווא"ת שלא להציל חבירו י"ל כיון דעוני הוי כמיתה קצת (ועי' ביו"ד ס"י רל"ב אי אונס ממון חשיב אונס) י"ל דאינו מחויב להפיל עצמו לעוני דחשיב כמיתה קצת במקום שהוא רק בשווא"ת ד"ל דעוני חשיב כספק סכנה ועי' מג"א (ס"י רמח ס"ק טז), ועי' ר"ש (פרה פ"ז) וכמו דא"מ להכניס עצמו בסי' סכנה בשביל חבירו (כמבואר להלן) כמ"כ אינו מחוייב להכניס עצמו לעוני מחשש שלא יבוא עי"ז לספק סכ"כ, וגם לפמ"ש חז"ל עניות מעביר ע"ד קונו אי"כ הוי בכלל מה שארו"ל חלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה. וכיון דהוי שאו"ת בכה"ג דמי למ"ע דאי"צ לבזבז יותר מחומש. וכן פסק

ה**גריש"א זצ"ל** (אסאי ח"יד ג עמ' 46-55 ואשרי האיש יו"ד פ"ב אות ה) דאינו חייב למסור אלא חומש ממונו. ועי' בזה **במנח"ש** (ח"ג ס"י קג אות ד) ו**בתשובות והנהגות** (ח"ה ס"י שטז).

ב. להסתכן על מנת להציל חברו

וכתבו ה**הנהגות מ"י** (דפוס קושטא שם) דבירושלמי מסיק דאפי' להכניס עצמו בספק סכנה מחויב על מנת להציל חברו. וביאר ה**ב"י** (ח"ו"מ ס"י תכז) דהיינו מפני שהלה ודאי והוא ספק. ועי' **בב"ח** (שם) שהביא דברי ההגהות, ומשמע דס"ל כוותיה.

ואמר דעי' **בסמ"ע** (ס"ק ה) שכת' דלמעשה השו"ע והרמ"א השמיטו דברי ההגהות, וי"ל כיון שהפוסקים הרי"ף הרמב"ם והרא"ש הטילו את הדין דבניא דברי הירושלמי בפסיקה משום הכי השמיטוהו ג"כ, ע"כ.

וכן מצינו **ברדב"ז** (ח"ג ס"י תרכז), וכן פסק ה**פת"ש** (ח"ו"מ שם ס"ק ב ויו"ד ס"י קנז ס"ק טז), והביא **מהאגודת אוזב** (דרושים דף לח:) שהוכיח שהבבלי חולק על הירושלמי כדמוכח ב**סנהדרין** (לח.) דדוקא מטרח ואגוריו הוא דמחייב אבל לא להכניס נפשו בספק סכנה, דחיו קודמין כדאיתא **בב"מ** (סב), ואי"כ הוא בכלל וחי בהם, ע"כ. וכן הוכיחו ה**מהר"ם שיק** (יו"ד ס"י קנה) ו**הערוך לנר** (שם).

וכן פסק **במ"ב** (ס"י שכת ס"ק יט) דעדיף ספיקו ידידה מודאי דחברו, אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידו כך, ע"כ. ועי' **בשבט הלוי** (ח"ה ס"י פז) שכת' שאם ע"פ הרוב אין סכנה חייב להציל את חברו (ואע"פ שבסכנה לא אזלינן אחר הרוב מ"מ כאן נגד זה שהוא בספק ודאית להמציאל יש רוב שאין בו סכנה).

ג. לסכן אחד מאבריו ע"מ להציל חברו

וכמו שאינו מחויב להסתכן להציל חברו, כמו כן אינו חייב לתת א' מאבריו. דהרי אף אם נימא דאיכא משום לא תעמוד על דם רעך בכה"ג, מ"מ כבר פסק ה**רמ"א** (ס"י קנז ס"א) דאי"צ למסור את נפשו שלא לעבור על לאו, אבל כל ממונו צריך ליתן שלא יעבור.

ומסיק ה**ש"ך** (שם ס"ק א) דסכנת אבר דינו כנפש ולא כממון, ועי"כ דוחה איסור לאו. וכן פסק **בפמ"ג** (ס"י שבת מ"ז ס"ק ז). ואי"כ ה"ה ב"י דאינו חייב לתת א' מאבריו שלא לעבור על "לא תעמוד על דם רעך", ושור"י שכן הוכיח **בב"ח** (יו"ד ס"י קנז ענף ד).

וכן נקט ה**רדב"ז** (שם) שא"ת את אברו משום דיש לחשוש שיתכן עי"ז, ותר דכתב דרכיה דרכי נועם, ואת עינה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו, (אלא דיש בזה משום **מדת חסידות** אם אינו נכנס עי"ז לידו ספק סכנה, עי' לעיל). וכן נקטו ה**אור שמח** (רוצח פ"ז ה"ח) ו**האג"מ** (שם ד"ה ועניין). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו בענין אם רשאי להחמיר ע"ע בכה"ג ובענין אנשי הצלה די"ל דמחויבים להסתכן עבור הצלה של אחרים כי זהו תפקידם.

ד. לסבול צער ע"מ להציל את חברו

ומ"מ משמע דעד כאן לא דנו הפוסקים הנ"ל אלא לענין להכנס בסכנה עבור חברו או לסכן א' מאבריו, אבל להכנס בצער וכאב לכוע"י מחויב. וכן מבואר **במ"א** (ס"י קנז) שכת' דבשבת דף ל"ג אמרינן נשים דעתן קלות דלמא מצערי להו ומגלי לן אזלו טשו במערתא, משמע שמתור לא לברוח כשיש סכ"א אע"פ שמתוך זה גורם צער לחבירו משמע שהוא מחוייב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו בחנם סוף ברכות, ע"כ.

אלא ידעו' **בנדרים** (פ. - פא.) דאיתא רמי דרבי יוסי (דאמר רחיצה אין בה עוני) אדר' יוסי מעיין של בני העיר חייהן וחי' אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים, בהמתם [ובהמת אחרים בהמתם] קודמת לבהמת אחרים כבישתן וכביסת אחרים כבישתן קודמת לכביסת אחרים, חיי אחרים וכבישתן חיי אחרים קודמין לכבישתן, רבי יוסי אומר כבישתן קודמת לחיי אחרים, השתא כביסה אמר רבי יוסי יש בה צער גוף כולו לא כל שכן, אמרי אין כביסה אלימא לרי' יוסי דאמר שמואל האי ערבוביאת דרישא מתיא לידו עוררא ערבוביאת דמאני מתיא לידו שעמומיאת ערבוביאת דגופא מתיא לידו שיחני וכיבי.

ופירש ה**ר"ן** רבי יוסי אומר כבישתן של אותה העיר קודמת לשתיתן של בני עיר אחרת – דס"ל לרבי יוסי דכיון דבמניעת כביסה איכא צערא טובא חיי נפש הוא. השתא כביסה אמר ר' יוסי יש בה צער - כי ממנע ליה ולא כיבס. ערבוביאת דרישא - כשאינו מסרס ראשו תמיד ומתוך כך איכא ערבוביאת ברישא. מתיא לידו עוררא - מביאו לידו סמוי עינים שזוהמת הראש מכהא מאור עיניו. דמאני מתיא לידו שעמומיאת - כשיש בבגדיו ערבוביית של זוהמא שאינו מכבסן תמיד ולבושן כשהן מזוהמין מביאו לידו שעמום ותמהו לה. ערבוביאת דגופא - כשגופו מזוהם שאינו רוחץ תמיד מביאו לידו שיחנא וכיבי אבעבועות המכאיבות ולאילו יש רפואות אבל שעמום קשה מרן אלמא כביסה אלימא בריחצה. דכיון דבמניעת כביסה איכא צערא טובא חיי נפש הוא, ע"כ. ומבואר דצער שלו עדיף מסכנה של אחרים, אלא דרבנן שם פליגי עליהו.

והשאלות (פ"ר ראה שאילתא קמז ד"ה ברס צריך) כתב דהילכתא כביסה הוויא חיותא וחייהן וחי' אחרי' חייהן קודמת לחיי אחרים, ופירש **בעמק שאלה** (שם ס"ק ד) דסכנת בהמתן וכבישתן אינו ודאי סכנה אלא אפשר שיבואו לידו סכנה, דהרי כמה בנ"א הולכין בדרך בלא בהמה ואינם מסתגפים, וכמה בנ"א אינם לידו שעמום בהעדר הכביסה, אלא דמ"מ ספק ס"נ הוא, וס"ל לת"ק דחייב להכנס בספק ס"נ בשביל ודאי פ"נ של חבירו כמשי"כ הב"י ח"כ בשם הגהמ"י, ור' יוסי פליג עי"ז, ופסק השאלות כר"י, ע"כ. ועיי"ש (שאלה קכט ס"ק ד) שכתב בודאי דמחויב לקבל כל צער שבעולם להצלת נפש דכאי' סנהדרין דף ע"ג א' מנין לרואה את חבירו שהוא טובע כיו' ועי' פרש"י ד"ה קמ"ל כי אלא חזור על כל צדדין כו', והתימא על המג"א ס"י קנ"ז שדקדק מדקאמר רשב"י הני נשי דדעתן קלות כו', והרי הדין פשוט במקומו, ע"כ.

פניני הלכה

האם בעושה שלום של קדיש צריך לפסוע לאחריו

כתב ה**ב"י** (ס"י נ"ו) - נהגו שאותו שאומר קדיש פוסע לאחריו שלש פסיעות לאחר שסיים הקדיש. וכתב בתרומת הדשן ס"י י"ג שפוסע מקודם שלש פסיעות ואח"כ מתחיל בעושה שלום, ומביא ראיה לדבר.

וז"ל **תרומת הדשן** שם - ש"צ כשסיים הקדיש בעושה שלום צריך לפסוע בתחילה ג' פסיעות לאחריו ואח"כ יתחיל בעושה שלום, או אומר עושה שלום בשעה שהוא פוסע. תשובה - יראה דפוסע מקודם ג' פסיעות ואח"כ מתחיל בעושה שלום דגרסינן ביומא

(ג:) וכו' המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחריו ואח"כ יתן שלום וכו'. ואי"ת דהא איירי ביחיד המתפלל וסיים י"ח ברכות, אבל הש"צ כשסיים הקדיש אומר לך שאין דינו כך, הא ליתא דבמרדכי ס"פ אי"ע כתב משום ראב"יה דטעו ושגו אותן האומרים שלום בשמאלי שלום בימני, אלא כשהוא אומר עושה שלום במרומי משתחוה לשמאלו, וכשהוא אומר הוא יעשה שלום עלינו משתחוה לימינו וכו', עד ותעד דמה נשתנה י"ח ברכות מסוף קדיש של תפילות ע"כ. הא קמן דיליק אדרבה סוף י"ח מסוף הקדיש. וכן הדעת נוטה דחד ענינא נינהו דש"צ אינו פוסע לאחריו לאחר שמתפלל בקול אלא ממתין הוא עד סוף הקדיש שלם שתקנוה חכמים לש"צ אחר כל תפלה אלא שמפסיקים לקריאת ס"ית וכו' וקדיש לאחריהם חוזר על עיקר התפלה ד"ח.

והנה מהתירוה"ד נר' דאיירי בקדיש תתקבל דאחר התפלה, אולם **בשו"ע** (ס"י נ"ו ס"ד) סתם וכתב - לאחר שסיים הקדיש פוסע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום וכו'. עכ"ל. ולא חילק בין הקדישים.

מיהו **במטה יהודה** (ס"י נ"ז ס"ק ב) ביאר דברי השו"ע דר"ל הקדיש של תתקבל שאחר התפלה, כדמוכח בתשובת תרומת הדשן ס"י י"ג דלא מייירי אלא בתפלה של חזרת הש"צ שאינו פוסע בסיום התפלה שכבר פסע בעמידה בלחש ובחזרה ממתין עד אחר קדיש תתקבל ואז פוסע וכו', אבל קדיש שאינו אחר תפלת החזרה אין לפסוע. והשו"ע דסתם ולא פ"י נראה דסמך על התפשטות המנהג שאין פוסעין בשאר קדישין כי אם השו"ץ אחר קדיש תתקבל ביום שמתפללין בתורה דוקא. ע"כ. [נמ"ש ביום שקורין בתורה דוקא צ"ב]. והובאו דבריו בדברי המג"י **בשלמי ציבור** (דף פד ע"א, ופ"ח ע"ב).

וז"ל ה**חיד"א** בספרו קשר גודל (ס"ח ס"י) - הש"צ אחר קדיש תתקבל פוסע ג' פסיעות ואומר עושה שלום במרומי (מטה יהודה). וכן לשון ה**חסד לאלפים** (ס"י נ"ו ס"ט) - אחר קדיש תתקבל יפסע שלש פסיעות לאחריו, ואח"כ יאמר עושה שלום, והם במקום ג' פסיעות של החזרת התפלה.

וכ"כ ה**בן איש חי** (בספרו עוד יוסף חי – פרשת וחי ס"י) - ובענין הפסיעות שאחר הקדיש אין לפסוע אלא בקדיש תתקבל שאחר חזרת התפלה, כי הש"צ לא פסע אחר החזרה וממתין עד אחר קדיש תתקבל וכו' וכמ"ש בשלמי ציבור בשם מטה יהודה וכו'.

וכן **בכה"ח** לגר"ח סופר זצ"ל (ס"י נ"ז ס"ק ל"ח) כתב דהמנהג כמ"ש המטה יהודה והאחרונים שנמשכו אחריה שאין עושין ג' פסיעות כי אם בקדיש תתקבל שאחר חזרה. ושכן משמע **בתיקונים** (סוף תיקון י', ותיקון י"ח) ו**שער הכוונות** (סוף דרוש ו' של המעידה) דאין שייך ג' פסיעות אלא דוקא אחר תפילת העמידה.

אמנם **בכה"ח** לגר"ח פלאגי (ס"י י"ג ס"כ"א) אחר שהביא דברי האחרונים הנוכרים, כתב - ועיני ראו ל**הרדב"ז** בחדשות ח"א ס"י של"ט דמפורש יוצא מדבריו דבכל קדיש צריך לפסוע שלש פסיעות, וזהו דלא כהרב מה"ר יהודה עייאש ורבני האחרונים שנמשכו אחריו דדוקא בקדיש תתקבל שאחר חזרה צריך לפסוע, דמשום בארם דבכל קדיש צריך לפסוע שלש פסיעות, וזהו שקשה דנעלם מנייהו מלכי הרדב"ז הלזו.

מיהו יעו"י **ביפה ללב** (לרבי רחמים ניסים בן הגר"ח פלאגי - ס"ס ה"ן ח"א אות י"א ובנ"מ אות כ"ח) דאין אלו דברי הגר"ח פלאגי אלא דברי המג"י. אלא דלמעשה הרב יפה ללב הסכים עמו ע"ש.

וביחוסי תנאים ואמוראים (לרבינו קלונימוס דיי' בן פטורא) כת' דחייהן ורחיי אחרים (יחיהן) קודמין לחיי אחרים, בהמתו ובהמות אחרים בהמתו קודמת, לחיי אחרים ונכבשיתן חיין אחרים קודמות לכבשיתן, ר' יוסי אומר כבישתן קודמות לחיי אחרים ומשום צער דחיפותיהן כו', ואפילו רבנן לא פליגי עליה דר' יוסי אלא בכביסה אבל בחיותא הכל מודים דחיותם קודם משום דאפשר להו עיי' טורח להסתפק ממעיין אחר או ילכו למקום אחר, דהא לר' יוסי אם היו שנים מהלכין במדבר וביד א' מהן חבית של מים ואין בו אלא שיעור כביסה ושתייה לא' מהן ואם לא יכבס שניהן מגיעין ליישוב מי לא מודי ר' יוסי שמוטב שישתו שניהן ויחיו ואל יראה אחד מהן במיתת חבריו מפני תענוגו, דודאי כל מקום שיש פק"נ ברור צריך להשתדל עיי' טורח ועינוי אם א"א בענין אחר להציל כיוון שנתנה שבת לחלל עיי' פק"נ כ"ש שצריך (לענות עצמן) בשביל פק"נ ולפום צערא אגרא, ע"כ.

ה. עוד בעניני לסבול צער ע"מ להציל אברא / לסבול עינינום

והנה פסק **הרמב"ם** (אישות בפ"א חי"א) כשמניקה את בנה מוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב, פסקו לה מזונות הראויות לה והרי היא מתאוה לאכול יתר או לאכול מאכלות אחרות מפני חלי התאוה כו', הר"ז אוכלת משלה כל מה שתרצה ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יתר מדאי או תאכל מאכל רע ימות הולד **מפני שצער גופה קודם**, ע"כ. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תרע"ד שהבאנו חולקין ע"ד הרמב"ם. **והשו"ע** (אה"ע סי' פ סעי' יב) כת' דאם מתאוה לאכול יותר, או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד, שצער גופה קודם, ויש מי שאומר שיכול לעכב, ע"כ. והקשה **הח"מ** (סי' כב) על ה"ש מי שאומר וכו', דאם לולד ספק סכנה ולה אין סכנה רק צער מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד ואם גם לה סכנה לא ידעתי מי שחולק עי"ז דחייה קודמין בודאי, ע"כ. ומבואר דאין צער הגוף דוחה חשש סכנה של אחרים. **והב"ש** (סי' טו) כת' לתרץ דאע"ג דמגיע לולד ספק סכנה מ"מ מותרות לאכול כמו דאיתא **בנדרים** (שם) דדעת רבי יוסי דכבישתן של העיר קודמת לחיי אחרים, ופירש **הר"ן** דכיון דבמניעת כביסה איכא צערא טובא חיי נפש הוא, מיהו רבנן פליגו עי"ז וס"ל דחיי אחרים קודם ומנ"ל לרמב"ם לפסוק כר"י, ע"כ. ומבואר דס"ל דדעת ר"י דאין אדם חייב להצטער ע"מ להציל את חברו. ומה שהקשה דמנין לפסוק דהרי ר' יוסי **בפאה"י** (יומא פ"ח בוצע סוף אות א) שכת' דבגרם קיימיל כו', יוסי דאפילו כבישתו קודם לחיי חבריו [כנדרים דף פ' ע"ב] דהרי ר' יוסי נמוקו עמו [כג"טין סי' א'] ואפילו נגד רבים [כתות' תענית דכ"ח א'] כו', עיי"ש.

אלא **דהבה"ט** (אה"ע סי' פ ס"ק יד) דחה דברי **הב"ש** דלמסקנא בנדרים שם כביסה בכלל סכנה. וכן **המהרש"ם** (חיב"ס סי' ר"ד היהא) כת' דהנמני **בירושלמי** (שבועות פ"ח חי"ה) יצמא דטעמיה דר"י משום דס"ל דגם כביסה היו חיי נפש, וכן הוא **בר"ש** (שם מ"ה), ע"כ. **והאג"מ** (יו"ד חי"א סי' קמה) פירש דודאי הא דנדרים דלא איירי בדאיכא פק"נ לעיר האחרת אלא בצערא טובא דלרבנן צער השתייה עדיף מכביסה שזה אפשר לבא לידי חלושת תנאי וכן נקרא זה חיי אחרים, ור' יוסי סובר דצערא טובא שיש מכביסה הוא ג"כ מבאי בפעמים לידם שמומיתא שצ"א הוא אחי נפש, ע"כ.

ולפי דבריהם ניחא אמאי **המ"א** דלעיל לא דן בהא דנדרים בענין האם חייב לסבול צער במקום סכנה של חברו, והיינו כי למסקנא בנדרים חשיב סכנה. **ובגליון הש"ס** (נדרים פ:) כתב דהמ"א לא הביא הך דנדרים, כי ש"ס שהביא המ"א הוא שלא יהרג חבריו על ידו עיי' שיגלחו זה וודאי אסור לכ"ע ואין לו עניין לכאן, ע"כ. ומבואר דס"ל דעכ"פ בהא דנדרים לכיב ודאי סכנה לאחרים. [ועיי' **באמרי בינה** (או"ח סי' יג אות ה) שכתב דלמא המ"א להוכיח משם דרשאי לברוח משום דרק אם גורם צער לחבירו, אבל אם יגרם בזה סכ"נ לחבירו אין אסור לברוח. ולא משמע כן כיון דהוא מציל את עצמו מה לו בזה שיגרם לחבירו איהו נפשיה מציל ומה איכפת לו בזה אם יתגלגל עי"ז סכנות נפשות לחבירו. ואף בהיותו ממון מבואר **ברמ"א** (ח"מ סי' שפח סעי' ב) ה"י רואה נזק בא עליו מותר להציל עצמו אע"פ שעי"ז בא הנזק לאחר והוא **מהנמוק"י** (ב"ב:ה. ברי"ק), עיי"ש. וכן מבואר **בחז"י** (ססי' ריג) שכת' דהא דקיי"ל אין מבריחין את השבויים מחשש הכבדת עול האחרים מ"מ פשוט דכל יחיד שיכול לברוח בורח ואין לו לחוש על אחרים כו', ואם כבר בא לו נזק אסור לסלקו אם עיי' כך יבא היותו לחבירו, ולכן פסקתי כאשר היתה קק"ו ביד הצרפתים ובקשו להפיל ב' ג' בתים שהם בחומה לעשותה עיר פרוצה שאם כבר גזר השר על בית פלוני אסור להשתדל כי עיי' זה יגיע נזק לחבירו מ"מ כל אלו בהיותו דאק ובורר, ע"כ. וכן הוא **בנוב"ז** (תנ"י יו"ד סי' עד), א"א"כ כבר נפסחוהו ואם ישתדלו לחלצו המלך יקח אחר במקומו דבכה"ג אסור. וכן נקט **היד אברהם** (יו"ד סי' קנו סעי' א). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תנ"ז].

ועי' **במהר"ם שיק** (יו"ד סי' קמה) שכתב בשם **המחנה חיים** דמשום ניוול או צער דחבירו לא מצינו דזה עומד בפני פק"נ ובכתובות דף י"ט אמרינן כללא דאין לך דבר דעומד בפני פק"נ אלא וכו' וש"ד בלבד, והאי בלבד נראה דכיון דמשום צער וניוול דאחרינא אין ראשין להניח למות חבריו כו', עיי"ש. ולפ"ז יוצא דאיכא חיוב להצטער כשיש סכנה לחברו. כן דעת **הגרש"א זצ"ל** (נשמת אברהם ח"מ סי' תבנ אות 6) אם אין אחרים שיתקבלם להציל. וכן נר' מהפוסקים דלעיל דפטרו מלתת אבריו כי חשיב סכנה ומשמע דלולי זה חייב אע"פ שודאי איכא צער בזה.

ולענין לסבול יסורים משמע מדברי **היחוסיי תנאים ואמוראים** הנ"ל דאף לסבול עינוים חייב ע"מ להציל את חברו מסכנה. אולם עי' **ביעב"ץ** (מגדל עוז אבן בחון אות 68) שכת' דא"צ לסבול יסורין קשים ומרים להצלת חברו מסכנה כי הם קשים ממיתה וכ"ש שאין אדם חייב למסור עצמו ביד גוים ליסורין בשביל הצלת חברו. ועי' עוד **בט"ז** (יו"ד סי' קנו סי' קח).

ו. הכבירה כשסכנת החבירו רחוקה

אלא דעד כאן לא חייבנו אף להצטער ע"מ להציל את חברו מסכנה אלא היכן שהסכנה היא קרובה (וכן לענין להוציא חומש או כל ממונו מחמת זה מיירי בכה"ג), אבל היכן שהסכנה רחוקה דלמא אינו חייב להצטער.

והנה **הבית אפרים** (אה"ע סי' סו) פירש דמ"ש **הרמב"ם** הנ"ל דאין הבעל יכול לעכב ולומר אם תאכל מאכלין רעים ימות הוולד, פשיטא שלא בדרך דלא קא' וכמ"ש הח"מ, אלא בדרך אפשריות שיכול להיות שייסובב מזה חלישות הוולד ואפשר שישתכן וימות, וכיון שקבלה ועלי צריכה היא לאכול כדי צורך להקנה, וכיון שכן גם זה אינו רק צערה דגופא של התינוק שהוא צריך לחלב הרבה ואין לו כדי שפוקו ולמחיוש מעגיא שמא יבא מזה לידי סכנה, ולכן אם האשה יש לה חולי בבטנה שצריכה לאכול הרבה כו' צער גופה קודם דהרי גם היא אם תמעט באכילה או שלא תאכל דברים שמתאוה להם תצטער הרבה עד שתסתכן, אבל גם אינהו מודה אי בריא לן דהתינוק יבא עי"ז לסכנה והאשה לא יהיה לה רק צער בעלמא שיש לעכב על ידה כדי לקיים נפש הילד וכמ"ש הח"מ, ע"כ. ומשמע דהיכן שיש צער לחברו ומחמת זה יש חשש רחוק ששתתכן, אין חברו חייב להצטער אם גם לדידיה איכא סכנה רחוקה, אבל בלא"ה עליו להצטער להצילו אף מסכנה רחוקה.

אלא דמסתבר דהיכן דאיכא סכנה רחוקה ממש דאף רשאים להסתכן בה לצורך פרנסה וכדו' כמו שבארנו בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון ק"י, ד"ל דאין חברו חייב להצטער ע"מ להצילו מסכנה שכזו, ד"ל דכשם שחברו רשאי להסתכן מסתבר דגם הוא אינו חייב להצילו כשהדבר כרוך בהפסד או צער דחיוי קודמים. ועל כן נראה דבגוונא שיש אזעקות ולחברו אין מ"מ"ד ולשכנו יש, היכן שהסכנה רחוקה ממש והדבר תלוי בטרחא ופוגע בציענת חברו אין מחויב לתת לו להכנס לביתו.

ז. חבירו פושע

ובפרט היכן שחברו פושע ד"ל דאינו חייב להצטער ממש ע"מ להצילו מסכנה רחוקה ממש. והנה **הברכ"י** (או"ח סי' שא אות ו) כת' שמי שבשעסו שותה סם המות מצוה אף לחלל שבת להצילו. **ובכלי חמדה** (כי תצא אות ו ס"ק ג עמ' קצ) כת' דאע"פ שאבידה מדעת בממון אין מצוה להשיב מ"מ אבידת גופו אם טבע בים מדעתו ועתה רוצה להציל א"ע בודאי יש חיוב להצילו. ועיי"ש בשם **הישועות ישראל** (ח"מ סי' כא) שהביא ראיא **מסנהדרין** (עב:) דאמרו שאם אביו בא במחתרת בשבת ונפל עליו הגלג, אף שעשה שתיים רעות, שחלל שבת במחתרת וגם רצה לגנוב ממון חבריו, מחללין עלי את השבת, עיי"ש. וזה דלא **בהמנ"ח** (מצוה רלו אות ב) שנקט דאף בחול אין מחויבין להצילו דעשה והשבותו לו דמריבין מפני השבת גופו לא שייך בו כיון דהוא אבדה מדעת. וכן דעת **הגרי"ם לר"ק** (עשה חג). ועי' **בהכמת שלמה** (רמ"י שטכ) שנקט שמי שפשע והכניס עצמו במצב של פקו"ני אסור לחלל עליו השבת. אולם **החלקת יעקב** (או"ח סי' קנה) נקט שחייבים להצילו. וכן דעת **האג"מ** (יו"ד ח"ג סי' צ ג' ואו"ח חי"א סי' קכו) **והגר"ש זצ"ל** (תשובי חמד סנהדרין עב.). ועי' **בשו"ע** (יו"ד סי' רנב סעי' ו). ועי' עוד **בזרע אמת** (שם) שצירף סברת המקילים דהיכן דליכא אלא סכנת ממון מ"מ כיון שהוא גרם לצעמו אין אנו אחראין להצילו.

מסקנא דדינא

א. חייב אדם להציל את חברו מסכנה, אפי' אם הדבר כרוך בהוצאת ממון. וי"א שלא רק חומש ממונו צריך לתת עבור זה אלא אף את כל ממונו. ב. במקום שצריך להכנס לספק סכנה בשביל להצילו מסכנה גמורה, אינו חייב לסכן עצמו. ועי' הפרטים בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו. ג. אע"פ שאין להכנס לסכנה אף לצורך הצלת חברו, מ"מ חייב לסבול צער גדול ע"מ להציל את חברו. אולם אם הדבר כרוך בעינויים אינו חייב. ד' היכן שהסכנה רחוקה ממש (עי' הגדר בזה בגליונות ק"י ותקצ"ב) נראה שאינו מחויב להצטער צער גדול עבור חברו, ועל כן מי שאין לו מ"מ"ד בביתו ורצונו להכנס לממ"ד שבבית חברו באופן שהדבר מטריד ומפריע צניעות חברו, י"ל דאין חייב לתת לו כל שהסכנה רחוקה ממש. אולם למקלט ודאי חייב לתת לו להכנס כי הוא מקום שבוברו ואין הדבר כרוך בצער. (ויש לציינ' כי לפי חוקי המדינה אי מתן כניסה למקלט בזמן אזעקה היא עבירה פלילית, וכן עלול להיות באי מתן כניסה לממ"ד).

ולכאון מ"ש הרב המג"ה דמוכח מדברי הרדב"ז דלא כדבריהם הוא מ"מ"ש שם "ותו דמשמע דג' פסיעות בנתינת שלום תליון וכיוון שהוא צריך ליתן שלום צריך לפסוע ג' פסיעות שאינו דרך כבוד שיתן שלום אלא ברחוק מן המלך", דהא כל דבריו שם איירי בעושה שלום הקדיש שאחר תפלת י"ח. וכן נראה מדברי היפה ללב ע"ש.

מיהו אינה ראיה ברורה, ד"ל דקאי דוקא בעושה דחזרת התפלה, וכמו שסיים שם "וכ"ת שהרבנים הנוכח (דכתבו דא"צ הש"ע לפסוע ג' פסיעות) יאמרו שאינו צריך ליתן שלום, זה אינו במשמע דבריהם, ואפי' היה במשמע לא נשמע עליהם כי נתינת שלום הוא סמוך לברכת שים שלום, שהרי החתימה המברך את עמו ישראל שלום וסמוך לו עושה שלום במרומיו וכו"ו.

אמנם **המנחת אהרן** (לחרי"ל פארוז זצ"ל – כלל י' אות כ"ט) כתב נמי דכוונת השו"ע ברורה דבכל קדיש מצריך לפסוע ג' פסיעות כמו אחר י"ח, וההמונים תפסו עיקר כדברי השו"ע ופוסעים ג' פסיעות לאחר כל קדיש כמו אחר התפילה. אלא דהוא עצמו יצא לחלוק על דברי השו"ע דאין מקום כלל לפסיעות הללו שאחר הקדיש לא לפי פשטן של דברים ולא לפי סודן, ועי"כ ס"ל דלמעשה אין מקום לפסוע כלל וזולת בקדיש שתקבל שאחר החזרה. אולם **המאמר מרדכי** (לספרו דברי מרדכי סי' נ"ח) כתב דמדברי השו"ע משמע דבכל קדיש שאומרים בו עושה שלום שייך האי דינא, ושכן המנהג פשוט בנינו. והן אמת דבתה"ד שהוא מקור דין השו"ע מוכח דלא מיירי אלא בקדיש שתקבל, מ"מ מסתימות דברי מרן בשו"ע וב"י לא משמע הכי.

וכן בספר **טהרת המים** (שיו"ר טהרה מערכת הק' אות ט"ו) אחר שהביא דברי המטה יהודה, כתב דבעירו מנהג הזקנים שלא לחלק בין הקדישים דלעולם עושים הפסיעות קודם עושה שלום, אלא דיש מתחכמים לעשות כמ"ש המטה יהודה וכו'. וכ"ש לפי מה שהכריח הרב דברי מרדכי שם בראיות שלא לחלק בין הקדישים, ושכן המנהג פשוט ביניהם.

ויעויין **במקור חיים** (סי' קכ"ג ס"ק ג) דכתב דנראה דבעושה שלום קדישי יתום וקדיש דרבנן עכ"פ אין קפידא כלל הן בשהייה והן בחזרה, והעולם נוהרים גם בהמה. עכ"ל. ומבואר דנהוג לפסוע ג' פסיעות בכל הקדישים (אלא דאין קפידא בשהייה ובחזרה, ואף בזה נהרגו העולם).

וכן בסידור **יעב"ץ** כתב בין בקדיש תתקבל ובין בקדיש דעל ישראל דקודם עושה שלום פוסע לאחריו בנחת ג' פסיעות בכריעה אחת.

וכן נר' **מהח"י"א** (כלל ל' ס"ה) דסתם וכת' בחל' קדיש דנהוג לכרוח קדישי יתום וקדיש ואח"כ אומר עושה שלום כמו אחר י"ח. ע"כ. ולא חילק בין הקדישים.

וכן נר' **מהמשנ"ב** דבסי' נ"ו לא העיר מידי על דברי השו"ע לחלק בין הקדישים. וכן בסי' קכ"ג ס"ק ג' על דברי השו"ע שם גבי הפסיעות בסיום י"ח, סתם וכתב דה"ה בעושה שלום קדיש, ולא חילק בין הקדישים. וכן המנהג אצל רבים לפסוע ג' פסיעות אף אחר קדיש יאה שלמא וקדיש על ישראל.

העולה לדינא - לאחר שסיים הקדיש פוסע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום. י"א שדין זה הוא דוקא בקדיש שתקבל שאחר החזרה. וי"א שכן הדין בכל הקדישים. ולמעשה יש שנהגו שאין פוסעים ג' פסיעות אלא בקדיש שתקבל שאחר החזרה, ויש שנהגו לפסוע ג' פסיעות בכל הקדישים. וכל אחד יעשה כמנהגו.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלוליש שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מפעלה אדומים

פנינים מוסר

עניני שבת

מגודל אהבת וקרבת ה' אין מזכירים צרכים בשבת -
"שבשבת קודש פוגש היהודי את בוראו במאור פנים מעין עולם הבא, והש"ית מוזמינו לסעוד אצלו סעודות שבת, וגדולה לגימה שמקורבת הרחוקים והאדם מתדבק אל בוראו, ואף אינו מזכיר צרותיו שלא לפגום באוירה הטובה של אהבה וחיבה השוכנת בשבת, ושלא יאמרו שכל מה שמחפש כאן הוא תועלת עצמו, אלא כל היום רוחו דודים בשיחה של חיבה - תורה ותפילה, שירות ותשבחות. כשמגיע מוצאי שבת, שיושבים לסעודה האחרונה, סעודת מלוו מלכה, והאהבה בוערת בשתר שקשה הפרידה, אז דרך אגב מזכיר ללידיו, שבעצם צריך הוא לבני חיי ומזוני, ומשיג כל מאווייו בעין טובה".
(הגר"ש פינקוס זצ"ל, שבת מכלתא עמי' עז)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

לרפו"ש של ג'ילבר אברהם בן סולטנה בתשאח"י | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להקטשר לפל' 052-767-0503